

प्राज्ञरूपा अथ रूहिक्रियायाम् साक्षां वा गतिसंज्ञा ।
प्राज्ञरूपाकृत्य प्राज्ञरूपा कृत्वा वा ।

प्राज्ञहित पु० गार्हपत्येऽग्नौ कात्या० श्रौ० ८।६।११

प्राजापतं त्रि० प्रजापतेः धर्म्यं सहिष्या० अण् । प्रजापतेर्धर्म्ये

प्राजापत्य पु० प्रजापतिदेवताऽस्य यक् । १ अष्टविवाहसमये
विवाहभेदे “ब्राह्मो देवस्तथैवापि प्राजापत्यस्तथाऽऽसुरः”
मनुना अष्ट विवाहानुद्दिश्य “सहोभौ चरतां धर्ममिति
वाचानुभाष्य च । कन्याप्रदानसम्यर्थं प्राजापत्यो विधिः
स्मृतः” इति लज्जितः “तत्र हं प्रातस्त्र्यहं सायं तत्र हं मद्या-
दयाचितम् । तत्र हं परञ्च नास्मीयात् प्राजापत्यमिति
स्मृतम्” इति स्मृत्युक्ते द्वादशाहसमये २ व्रतभेदे न० ।
२ प्रजापत्यधिदेवताके चर्वादौ त्रि० । ४ प्रव्रज्यान्महाङ्गे
सर्वस्वदक्षिणकेष्टिभेदे स्त्री “प्राजापत्यां निरूप्येष्टिं
सर्ववेदसदक्षिणाम् । आत्मन्यग्नीन् समारोय ब्राह्मणः
प्रव्रजेदुगृहात्” याज्ञ० । ५ रोहिणीनक्षत्रे न० ६ प्रयागतीर्थे
न० त्रिंशत् ७ जैनभेदे पु० हेमच० । [जायाया धर्म्ये ।

प्राजावतं त्रि० प्रजावत्या धर्म्यं सहिष्या० अण् । भ्रातृ-
प्राजिन् पु० प्र+अज-णिनि व्यभावः । वृत्तिभेदे मेदि० अमरः
प्राजित् पु० प्र+अज-ङच् वीभावाभावः । सारथौ ।

प्राजेश न० प्रजेशो देवताऽस्य अण् । १ रोहिणीनक्षत्रे २ प्रजा-
पतिदेवताके चर्वादौ त्रि० । प्राजेश्वरादयोऽप्युभयत्र ।

प्राज्ञ पु० प्रकर्षेण जानाति प्र-ज्ञा-क स्तार्थं अण् । १ पण्डिते
अमरः २ राजगुणे राजनि० । प्रज्ञाऽस्यस्य अण् ।
३ बुद्धिमति ४ दक्षे च त्रि० । प्रज्ञा+स्तार्थं ण । ६ बुद्धौ
स्त्री टाप् प्राज्ञस्य पत्नी ङोप् । प्राज्ञी ७ प्राज्ञपत्यां
स्त्री । ८ कल्किनो ज्येष्ठभ्रातरि पु० कल्किपु० २ अ० ।
प्रकर्षेण अज्ञः । वेदान्तसारोक्ते द्रव्यस्य पक्षितचैतन्ये
एकाज्ञानमात्रभासको जीवचैतन्ये पु० “एतदुपक्षितचैत-
न्यमत्यन्तत्वानीश्वरत्वादियुक्तं प्राज्ञ इत्युच्यते । एका-
ज्ञानावभासकत्वादस्य प्राज्ञत्वम् अस्मदोपाक्षितयाऽनति-
प्रकाशकत्वम्” वेदान्तसारः । प्रज्ञ+स्तार्थं अण् स्त्रियां
ङोप् । प्राज्ञी ९ स्त्र्यर्थपत्याम् स्त्री । [त्रि० हेमच० ।

प्राज्ञ्य न० प्रज्ञप्तमाज्यं प्र+अनुज-क्यप् वा । १ प्रज्ञप्तये २ प्रचुरे
प्राज्ञ् त्रि० प्र+अनुच्+विच् । पूर्वदेशकालवर्त्तिनि । अज्ज्ञेन-
लोपाभावात् भवे प्राज्ञः प्राज्ञा इत्येव ।

प्राज्ञल त्रि० प्र+अनुज-अलच् । १ सरले २ सुबोधे च जटा० ।

प्राज्ञलि त्रि० प्रबद्धोऽज्ज्ञल्येन प्रा० ष० । ३ बद्धाज्ज्ञलिपुटे
प्रा० ष० । २ बद्धाज्ज्ञलो पु० ।

प्राज्ञलिन् त्रि० प्राज्ञलिरस्तस्य ब्रौह्मा० इति । बद्धा-
ज्ज्ञलियुक्ते स्त्रियां ङीप् ।

प्राडाहत पु० इत० । प्रश्नकारकेणाहते तस्यापत्यमिज्-
प्राडाहति तदपत्ये ततः यूनि फक् तौल्य० न लुक् ।
प्राडाहतायन तदीये यून्यपत्ये पुं स्त्री० ।

प्राड्वि(वा)वेक पु० अर्थप्रत्यर्थिनौ पृच्छति प्रच्छ-क्लिप्
प्राट्, तयोर्वैक्यं विरुद्धाविरुद्धतया विवेचयति वक्तुं
वा वि+विच्-वि+वच्-वा संज्ञायां ञच् कर्म० । व्यव-
हारदर्शनाय राजनिशुक्ते १ विचारको स्वयं विचारक
२ नृपसहाये च तल्लक्षणादिकं वीरसि० उक्तं यथा
“विवादे पृच्छति प्रश्नं प्रतिप्रश्नं तथैव च । प्रियपूर्वं
प्राग्वदति प्राड्विवाकस्ततः स्मृतः” वृहस्पतिः । व्यासो-
ऽपि “विवादानुगतं पृष्ट्वा सम्यक्स्वत् प्रयत्नतः ।
विचारयति येनासौ प्राड्विवेकस्ततः स्मृतः” गौतमेन
तु वृहस्पतिवदुद्योगार्थः प्राड्विवाकशब्दस्य दर्शितः ।
“प्राड्विवाको वादिप्रतिवादिनौ पृच्छतीति प्राट् ताभ्या-
सुक्तं सम्यै सह विविच्य वक्तुतीति प्राड्विवाकः” इति
वृहस्पतिना । विचारयतीत्यभिधानादिविनक्ति इति विवे-
कशब्दस्य व्युत्पत्तिरुक्ता । विविच्य वक्तुतीति विवाक इति ।
इति गौतमेन । नारदहारीतो “यथा शल्यं भि-
षक् कायादुद्धरेदुयत्नयुक्तिः । प्राड्विवाकस्तथा शल्य-
सङ्गरेदुव्यवहारतः” इति । शल्यञ्च धर्मस्याधर्ममिज्-
अण् । यथा च मनुः “बिद्धो धर्मो ह्यधर्मेण सभां
यत्नोपतिष्ठते । शल्यञ्चास्य निजन्तन्ति विद्धास्तत्र समा-
सद” इति । अयञ्च राज्ञा स्वयं व्यवहारदर्शने क्रियमा-
णोऽस्य सहायः “सप्राड्विवाकः” इति करणात् । यदा
तु राजा कार्यान्तरव्यपत्तया स्नाय्याभावेन वा स्वयं
व्यवहारदर्शनासमर्थस्तदा तत्प्रतिनिधिः । “यदा स्वयं
न कुर्यात् तं नृपतिः कार्यदर्शनम् । तदा भियुज्जग्रा-
दिद्वयं ब्राह्मणं कार्यदर्शने । सोऽस्य कार्यार्थिण सम्य-
श्येत्सम्यैव निमिर्ह्यतः । सभास्येव प्रविश्याप्रप्राया-
सीनः स्थित एव सः” इति मनुवचनात् । सम्यग्रहणा-
दमात्यादिनिवृत्तिः त्रिपृहणात् संस्थान्तरनिवृत्तिः । अस्-
भ्यानामिति स्मृतिचन्द्रिकाकारः । तत्र दृष्टार्थत्वप्रसङ्गा-
दयुक्तमित्युपलक्षणत्वमेव न्याय्यम् । “अपश्यता कार्यवशा-
द्व्यवहाराजृपेण तु । सम्यै सह नियोक्तव्यो ब्रा-
ह्मणः सर्वं धर्मवित्” इति याज्ञवल्क्यवचनाच्च । “यदा
न कुर्यान्नृपतिः स्वयं कार्यविनिर्णयम् । तदा तत्र